

Sztuki muzyczna, dyscyplina - dyrygentura

██
██
██
██

RECENZJA

dokonana na podstawie Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytułach w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z 2003 r.) oraz Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 03.10.2014 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. 2014 poz. 1383 z dnia 14.05.2014 r.), a także na podstawie uchwały z dnia 05.07.2017 r. w sprawie wyznaczenia recenzenta przewodu doktorskiego podjętej przez Radę Wydziału Dyrygentury Chóralnej, Edukacji Muzycznej i Muzyki Kościelnej Akademii Muzycznej im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu oraz zlecona pismem z dnia 16.05.2019 r.

Podstawowe dane o doktorancie

Mjr mgr **Paweł Joks** (ur. 1972) jest absolwentem Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej w Poznaniu (mgr sztuki w zakresie gry na trąbce w klasie prof. Romana Grynia, dyplom z wynikiem bdb. uzyskany w r. 2000). Wykształcenie uzupełnił: -w ramach Studium Pedagogicznego AM w Poznaniu (dyplom – 1999 r.). Ukończył też studia podyplomowe w zakresie Dyrygentury Orkiestr Dętych w Akademii Muzycznej w Gdańsku (dyplom w klasie prof. H. Gostomskiego – dyplom -2001r.) oraz Studia podyplomowe w zakresie Menadżerów Kultury w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie (dyplom 2006 r). Wykształcenie akademickie i podyplomowe podbudowane jest wieloletnią nauką ukierunkowaną na muzykę (ukończył PSM I i II st. w Ostrowie Wielkopolskim w klasie trąbki). Od najmłodszych lat Paweł Joks upodobał sobie i praktykował grę na trąbce w orkiestrach dętych (Parafialna orkiestra dęta w Mikstacie, Zakładowa orkiestra dęta Fabryki Urządzeń Mechanicznych „Ponar Ostrzeszów”, a w wieku 15 lat jako elew Paweł Joks wstąpił do orkiestry garnizonowej w Ostrowie Wielkopolskim w ramach służby przygotowawczej.

Pracę zawodową rozpoczął w 1991 roku i do 1994 pracował jako muzyk w Orkiestrze Wojskowej w Ostrowie Wielkopolskim. W latach 1994-95 zatrudniony był jako muzyk-solista w Orkiestrze Wojskowej we Wrocławiu. Od roku 1995 do chwili obecnej zatrudniony jest w Orkiestrze Reprezentacyjnej Sił Powietrznych w Poznaniu (początkowo w latach 1995-2001 – jako muzyk/koncertmistrz, a od roku 2001 jako dowódca i kapelmistrz

orkiestry). Od roku 2013 pracuje też jako nauczyciel w Szkole Muzycznej w Tarnowie Podgórnym, a od roku 2013 jako starszy wykładowca w Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu.

Działalność zawodowa (artystyczna) doktoranta jest bardzo bogata i zwieńczona wieloma koncertami, a także znaczącymi osiągnięciami konkursowymi oraz nadanymi odznaczeniami i honorami za postawę zawodową w służbie wojskowej i artystycznej. Doktorant wykazał wiele osiągnięć jako solista – trębacz, co z pewnością ma znaczenie kluczowe dla przełożenia osobistego kunsztu, wycucia artystycznego na dążenie do perfekcji brzmieniowej prowadzonej orkiestry wojskowej. Nie bez znaczenia są także osiągnięcia dydaktyczne (w tym przygotowania i sukcesy uczniów m.in. do regionalnych przesłuchań Centrum Edukacji Artystycznej).

Ocena pracy doktorskiej

Przedstawiam recenzję pracy doktorskiej **mjra mgra Pawła Joksa**, sporządzoną w związku z przewodem DOKTORSKIM w dyscyplinie artystycznej – DYRYGENTURA.

Temat pracy:

TEMATYKA WOJENNA W WYBRANYCH UTWORACH NA ORKIESTRĘ DĘTĄ W ASPEKCIE INTERPRETACYJNYM

Ocena pracy doktorskiej

Mjr Mgr Paweł Joks przedstawił pracę doktorską w formie: łącznie - dzieła artystycznego zapisanego na nośnikach elektronicznym CD i DVD (zapis – załącznik do pracy) z zarejestrowanym koncertem z dnia 28.03.2018 roku w Sali koncertowej Aula Nova Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu oraz z opisem w formie rozprawy zwartej pod tytułem „*Tematyka wojenna w wybranych utworach na orkiestrę dętą w aspekcie interpretacyjnym*”. Praca przygotowana została pod opieką Promotora **dra hab. Jana Borowskiego**. Wykonawcami koncertu byli Orkiestra Reprezentacyjna Sił Powietrznych w Poznaniu, sopran – Natalia Piechowiak, hejnalista mariacki – Jan Sergiel, wszystko przygotowane i zrealizowane w wersji koncertowej przed mjra mgra Pawła Joksa. Łączny czas nagrania - 57:31.

Na koncercie przewodowym wysłuchać można było następującego repertuaru, krótko scharakteryzowanego poniżej:

- **Gustav Holst (transkrypcja Clark McAlister) – *Mars, the Bringer of War* (7:51)**

Świetny wybór utworu - jako odpowiedni wstęp dla całości tematycznego koncertu tworzący odpowiedni nastrój, skupienie i mobilizację koncentracji publiczności i orkiestry. Wykonanie bardzo dobre.

- **Robert Longfield – *The Trumpeter of Krakow* (6:32)**

Ciekawe wplecenie motywu hejnału z wieży kościoła mariackiego w Krakowie z udziałem autentycznego Hejnalisty. Utwór efektowny o ciekawej konstrukcji z energetyczną rytmicznie ostinatową środkową częścią.

- **Piotr Czajkowski (aranżacja Yoshihiro Kimura) – *Overture 1812* (16:34)**

Dobrze prowadzona i zestrojona fraza, zdolność elastycznego operowania dynamiką – to niezaprzeczalne atuty interpretacji. Ciekawe dialogowanie pomiędzy grupami instrumentów blaszanych i drewnianych. Opracowanie na orkiestrę dętą nie ujmuje nic z symfoniczności dzieła oryginalnego, które w nowej odsłonie, pomimo założonej aranżacji dla instrumentów orkiestry dętych pozostaje wielowarstwowe symfonicznie. Fragmenty figuracyjne (wirtuozowskie) w grupach wykonane bardzo sprawnie technicznie przez muzyków orkiestrowych.

- **Edward Elgar (transkrypcja Rorbert Niepostyn) – *Polonia Op. 76* (15:45)**

Dzieło dedykowane I. J. Paderewskiemu, z licznymi cytataми polskich motywów melodycznych budzi wyobraźnię i przywołuje uczucia patriotyczne. Bardzo ciekawe „dobarwienie” w środkowej części orkiestry poprzez zastosowanie harf z solowymi motywami instrumentów dętych drewnianych, bardzo subtelnie i z wyczuciem frazy realizującymi swoje solo.

- **Jacob de Haan – *Kraftwerk* (10:49)**

Finalny, efektowny i działający na wyobraźnię utwór o ciekawej motywie, świetnie zinstrumentowany. Zastosowanie syren potęguje napięcie podszyte niepokojem, a zmienność pomysłów konstrukcyjnych, ale przeprowadzonych w spójnej narracji pozwala na zanurzenie się wyobraźnią w kolejno prezentowane obrazy dźwiękowe. Zwieńczenie kompozycji poprzez wprowadzenie solo – sopranu (epizodynie), ale też partii wokalnejszej – śpiewających muzyków orkiestry dętej jest nie tylko

niecodziennym efektownym trikiem koncertowym, ale autentycznie dopełnia wyrazowo program wieczoru koncertowego.

Całość koncertu w wykonaniu Doktoranta i prowadzonej orkiestry zasługuje na szczególne uznanie. Zarówno dotyczy to kwestii stylistycznych - właściwe prowadzenie struktury formy, ale też zastosowanie odpowiedniego balansu pomiędzy poszczególnymi grupami instrumentalistów. Troska zarówno o szczegół, niuans, ale też odpowiednie widzenie/słyszenie i przeprowadzenie całości. Począwszy od doboru repertuaru, który w kontekście tematu pracy ukazuje swoiste drogowskazy symboliczne, rozpoczynając od inicjującego koncert utworu *Mars, The Bringer of War* Holsta, jako zwiastuna wojny (boga mitologii rzymskiej) ukazującego takie aspekty jak humanistyczno-symboliczne współwystępowanie uczuć walki i poczucia tryumfu ze zwycięstwa, czy w innych odsłonach trudu walki i męczeństwa przy próbach odzyskiwania niepodległości lub obrony przed najeźdźcą. Rozbrzmiewające fanfary mobilizacji, czy mocne i powtarzalne motywy perkusji, budowanie napięć, -wszystko to wpłynęło na szczególny nastrój koncertu niosący spory ładunek poczucia siły, ale też piękna sztuki. Występowanie tych dwóch zdawało by się przeciwstawnych cech, tu w postaci zespolonej dzięki kunsztowi dyrygenta Pawła Joksa wraz z jego „podwładnymi” służbowo, ale jakże wspólnie współpracującymi muzykami przelożyły się w piękny sukces. Bravo! Zarówno oryginalne kompozycje na orkiestrę dętą jak i transkrypcje, w tym opracowana przez Roberta Niepostyna *Polonia op. 76* Edwarda Elgara i prawykonana tego wieczoru, czy brawurowo wykonana transkrypcja Yoshihiro Kimury *Overture 182* P. Czajkowskiego (będąca premierą polską) z efektami pirotechnicznymi (armat wprawdzie nie użyto, ale wystrzały przeszyć mogły wyobraźnię zgromadzonych słuchaczy), czy symboliczny udział Hejnalisty z kościoła Mariackiego, stworzyły nie tylko doskonały koncert pod względem muzycznym, ale dzięki wielorakim efektom ilustracyjno-programowym koncert ten stał się spektaklem muzycznym, który publiczność przyjęła entuzjastycznie, a i z pewnością zapamięta na długo... Nie dziwi, że jak śpiewała Halina Kunicka „jest w orkiestrach dętych jakaś siła”, nawet w czasach pokoju potrafią budzić i mobilizować emocje, dodawać ducha, a kiedy trzeba przywoływać znaczenia symboliczne, jak analizuje Doktorant w dysertacji powołując się na Arystotelesa, Cassirer’a, Merriama, a na koncercie przewodowym w wymiarze praktycznym wcielając te nobliwe słowa i teorie w życie artystyczne. Koncert można postrzegać w kategoriach symbolicznej intrady w nadchodzące obchody 100 odzyskania niepodległości Polski, choć bezpośrednio tak to nie zostało ujęte gdyż tematyka wojenna nie dotyczyła li tylko odniesień do historii Polski.

Dodam, że zarówno obecność bezpośrednia w czasie koncertu, a następnie odtworzenie nagrania audio i video potwierdziły pierwsze ogólne bardzo pozytywne wrażenie. Przy odsłuchaniu nagrań dodatkowo mogłem zapoznać się z warstwą wizualną sztuki dyrygenckiej Doktoranta, co odkryło dodatkowy aspekt i pozwala dokonać rozszerzonej oceny o element sztuki manualnej i wszelkich środków pracy dyrygenta niewidocznych wcześniej z pozycji publiczności. Bez wątpienia Pan Paweł Joks dysponuje sprawną techniką, a ponadto jest sugestywny i czytelny mimicznie, co bardzo wspomaga stronę interpretacyjną. Ruchy są zdecydowane, ale jednocześnie elastyczne i jeśli trzeba subtelne – z jednej strony, z drugiej – doskonała precyzja, koncentracja i siła gestów uzupełnione o świetny kontakt wzrokowy i czujną analityczną twarz, ale i wsparcie uśmiechem porozumiewawczym pomagają muzykom poczuć wspólnotę kreacji. To pozwala prowadzić orkiestrę dętą w sposób wyważony, niuansując tworzywo muzyczne, co w przypadku tak licznej grupy dętej nie jest z pewnością zadaniem prostym. Kolejnym faktem wartym podkreślenia jest znakomite opanowanie materiału partytur, - cały koncert prowadzony był z pamięci.

Praca doktorska – opis dzieła

Tytuł: *Tematyka wojenna w wybranych utworach na orkiestrę dętą w aspekcie interpretacyjnym.*

Rozprawa – opis dzieła zawiera się na 112 stronach oraz uzupełniona jest obszernym aneksem w postaci informacji nt. zespołu, partyturami analizowanych utworów oraz płytami CD i DVD z zapisem koncertu przewodowego. Partytury mogłyby być załączone w formacie PDF np. na płycie CD. Wydruki partytur w aneksie są nieczytelne, a przez to właściwie bezużyteczne. Wersja elektroniczna pozwala na możliwość ewentualnej dokładniejszej i szczegółowej analizy materiału nutowego. Dysertacja poprzedzona wstępem, dopełniona zakończeniem i bibliografią (6 wydawnictw encyklopedycznych, 22 pozycje zwarte, 22 artykuły, oraz 14 pozycji internetowych). Źródła wykorzystane prawidłowo, oparte o reprezentatywne dla dyscypliny artystycznej i naukowej publikacje, warto podkreślić – także źródła obcojęzyczne (j. angielski), tłumaczone na potrzeby dysertacji przez jej Autora. Pracę wieńczy spis przykładów nutowych oraz streszczenie w języku polskim oraz „Summary” w języku angielskim. Praca napisana starannie, poprawnym językiem, z wykorzystaniem fachowej terminologii oraz przy zastosowaniu odpowiednich przykładów muzycznych i zestawień tabelarycznych.

Na strukturę zasadniczą pracy składają się dwie części. **I część** – to dzieło artystyczne w formie zapisu elektronicznego – płyta CD i DVD (ta część została już zrecenzowana powyżej). **Część II** stanowi opis dzieła artystycznego w ramach pracy doktorskiej, który obejmuje 5 rozdziałów poprzedzonych wstępem i zwieńczonych zakończeniem. Rozdział pierwszy zatytułowany „*Muzyka ilustracyjna i programowa*” prezentuje zarys tej szerokiej problematyki w ujęciu historycznym. Kontekst opisywanego zagadnienia jest szeroki i ukazuje dogłębną perspektywę eksplorowanego przez doktoranta problemu badawczego. Rozdział drugi „*Wojna w muzyce*” - to krótki przegląd utworów o konotacjach z tematyką wojenną mający na celu naszkicować obraz różnorodnego podejścia do opisywanej problematyki. Zestawienie przykładów ze światowej literatury muzycznej dopełnia kontekst zdefiniowanych wcześniej pojęć i ukazuje obszar problemów oraz przedstawia tezy szczegółowe pracy w jej kontekście ujęcia szeroko -historycznego. Rozdział trzeci to deskrypcja aparatu wykonawczego – orkiestry dętej z opisem w formie rysu historycznego i składu instrumentów oraz typologią orkiestr dętych. Autor odnosi się do zagadnienia w odniesieniu do głównych ośrodków światowych reprezentatywnych dla rozwoju i kreowania popularności sztuki orkiestr dętych. Doktorant stosuje czytelne zestawienia tabelaryczne, porównawcze i dopełnia je odpowiednimi opisami, wyjaśnieniami, i co istotne, odnosi się w tym przypadku do źródeł zarówno rodzimych (Sledziński) jak i światowych (Towner, Rheinald). Ukazuje różnice w zastosowaniu instrumentarium w zależności od regionu uprawiania muzyki na orkiestrę dętą. Rozdziały – czwarty i piąty – zasadnicze z punktu widzenia prowadzonych badań – to charakterystyka utworów programu koncertu doktorskiego (prezentacje budowy formalnej, instrumentacji oraz artystycznej biografii twórców dzieł). W rozdziale piątym znajduje się analiza aspektów interpretacyjnych takich jak: energetyka, artykulacja, rytmika, dynamika, agogika oraz warstwa semantyczna, która to w bezpośredni sposób odwołuje się do zdefiniowanego tematu dysertacji. Ciekawe wydaje się odniesienie do wzorcowych wykonań tytułów koncertu przewodowego do dostępnych nagrań zrealizowanych pod batutą wybitnych dyrygentów takich jak Bernstein, Mehta, Karajan, Rattle, Stokowski, Sir A. Davis, i wielu innych. Analiza elementarna w kontekście wartości tempa bezwzględного została przed Doktoranta odniesiona do własnej interpretacji z uzasadnieniem pewnych odstępstw od zadanego przez kompozytora tempa podyktowanych konkretnymi założeniami interpretacyjnymi, podanymi w każdym z omawianych przypadków. Dyskusyjne z punktu widzenia dokonującego oceny pracy może wydać się zastosowanie w rozdziale 5.1 (*Energetyka*) wykresów w programie Logic Pro X10) mających unaocznić graficznie

występowanie określonego poziomu głośności, czyli przebiegu energetycznego, ale w ujęciu reżyserii dźwięku (poziom hałasu). Dla porównania Doktorant zestawia te wykresy diagramami w oparciu o zastosowaną dynamikę partytury. Ciekawe oczywiście jest wprowadzenie rozważań efektu „progresywności zamkniętej” na której zasadza się pojęcie *linearności Kurtha* (s. 74), i choć zestawienie ukazuje większą wrażliwość i elastyczność w wykresach dynamiki, to właśnie te mikroelementy dynamiki płynące z instrumentacji i frazowania, artykulacji nadają ostateczny kształt artystyczny. Czy, jak pisze Autor (s. 73) *Zastosowanie opisanego narzędzia metodologicznego, wykraczającego poza czysto pozytywistyczne ramy analityczne, miało na celu zyskanie pełniejszego obrazu interpretowanych dzieł muzycznych*” czy cel ten został osiągnięty?. Czy (jak pisze Autor dysertacji, s. 75) *„Tego typu analizę energetyki autor przeprowadził w swoim dorobku artystycznym dyrygenta orkiestry, w procesie przygotowawczym do interpretacji utworów [? –dopisek recenzenta]. Studiowanie materiału nutowego pod takim kątem pozwoliło mu opracować podobne wykresy przed próbami całej orkiestry, a także poszczególnych sekcji instrumentalnych, co z pewnością miało pozytywny wpływ na całościowy przebieg energetyczny utworu i sprawiało, że przygotowanie przez niego projekty artystyczne po publicznej prezentacji osiągały silny rezonans odbiorczy*”. Czy cytowane stwierdzenie świadczy, że równoległe, a nawet wyprzedzająco przed tradycyjną próbą orkiestry, dyrygent kodował na podstawie zapisu partytury wykresy, aby odczytać intencję przebiegu energetyki („masy brzmieniowej”; dynamiki)? i czy jest to działanie celowe? Oczywiście, obrazowanie różnic zapisu graficznego *midi* od nagrania „żywego” musi różnić się niuansami, lecz jaki ma to związek z faktycznym przygotowaniem i interpretacją dzieła, i czy może wyznaczać wyprzedzająco kwestie interpretacji dzieła muzycznego? W mojej ocenie może to mieć znaczenie i ma w kwestiach pomiarowych higieny pracy (badanie poziomu hałasu), co nie jest bez znaczenia w zawodowych orkiestrach, zwłaszcza w grupach dętych, mniej jakon narzędzie w zakresie sztuki. Zakończenie dysertacji ukazuje syntetyczne wnioski autora płynące zarówno z aspektów teoretycznych, ale przede wszystkim praktycznych czynników sztuki muzycznej. Reasumuje iż, programowość i ilustracyjność to główne środki użyte dla wydobycia idiomu semantycznego wykonywanych kompozycji, a środki ilustracyjne i programowe zdolne są przenosić znaczenia pozamuzyczne. Często stosowane cytaty znanych pieśni (np. zapożyczenia z *Fantazji polskiej* Paderewskiego, *Nokturnu g-moll* Chopina, czy pieśni – *Warszawianki 1905*, *Z dymem*, *Mazurka* Dąbrowskiego, *Boże, zachowaj Cara!*, czy tematy oparte o *Bogurodnicę*, lub *Marsylianekę*, podkreślają znaczenie prezentowanych utworów w ich historycznym, patriotyczno-militarnym odniesieniu

nadającym symboliczne znaczenie dla społeczności tworzących naród-państwo (czy szerzej - narody i państwa). Rozbudowane dzieła prezentowane na koncertach, choć ukazały tematykę wojenną nie wyczerpują problematyki, a jak konkluduje Doktorant, *otwierają i pozostawiają rozległy obszar do dalszych badań wpisujących się w nurt muzyki ilustracyjnej i programowej, a dedykowanych orkiestrze dętej* (praca dr str. 104), można uznać za zamkniętą, interesującą i pełną prezentację artystyczną, a przez to należy stwierdzić, że zarówno cel artystyczny jak i badawczy, oparty o metodologię analizy elementarnej oraz hermeneutycznej zostały osiągnięte przez Doktoranta.

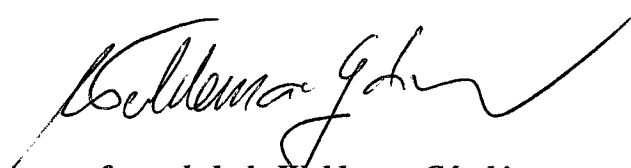
Konkluzja końcowa:

Praca doktorska przygotowana przez **mjra mgra Pawła Joksa** stanowi oryginalne rozwiązanie problemu artystycznego oraz wykazuje odpowiednią wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie artystycznej 'dyrygentura' (sztuki muzyczne). Problemy wykonawcze mające wpływ na interpretację dzieła muzycznego w powiązaniu z ich opisem wskazują, iż Doktorant wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy artystycznej i badawczej, odnosząc swoją praktykę do własnego wszechstronnego wykształcenia i wielokierunkowego doświadczenia zawodowego.

W ten sposób mgr Paweł Joks rozwiązał założone zagadnienie artystyczne i spełnił wymagania art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14.03.2003 roku.

Stawiam wniosek o dopuszczenie pracy doktorskiej do publicznej obrony, a w przypadku pozytywnej uchwały w sprawie przyjęcia publicznej obrony, wnioskuję o nadanie stopnia doktora w dziedzinie sztuk muzycznych, w dyscyplinie artystycznej 'dyrygentura'.

Gdańsk 19.06.2019 r.

prof. zw. dr hab. Waldemar Górski